

Gemeinschaft eller Gesellschaft?

– om den tredje sektorn, staten och marknaden

Lars-Erik Wolvén

Kapitlets syfte

Syftet med detta kapitel är att analysera verksamheten i den tredje sektorn, staten och marknaden utifrån Ferdinand Tönnies klassiska begreppspår ”Gemeinschaft” och ”Gesellschaft” (Tönnies 1867 och 1963).

Bakgrund

En av de mest kontroversiella och debatterade frågorna under de senaste åren har varit hur den tredje sektorn bäst kan karakteriseras (se t ex Ahrne 1994, Aronsson 1995, Antman m fl 1993, Arvidsson m fl 1994, Björnberg 1994, Dahlkvist 1995, Furåker 1994, Rothstein 1995, Sommestad 1995, Trägårdh 1996, Zetterberg 1994 och 1995). Med en viss generalisering skulle man kunna hävda att vänsteranhängare tenderar att vara skeptiska till tillväxten inom denna sektor, medan högersympatisörer varit mer optimistiska till dess möjligheter. Skeptiker har hävdat att den tredje sektorn har använts för att legitimera neddragningar inom den offentliga sektorn, att ojämlikheten ökar eftersom sektorn är helt oreglerad, och att konsekvenserna av detta särskilt drabbar de svagaste grupperna i samhället.

Anhängare av den tredje sektorn har, å andra sidan, ansett att tredje sektorn främst karaktäriseras av vänskap, solidaritet och jämlikhet. Därför skulle den kunna utgöra en bra grund för att lösa viktiga samhällsproblem som t ex barn- och äldreomsorg i glesbygd, etableringen av mikroföretag i samma områden liksom problemen med varuförsörjningen. Erfarenheterna visar att staten och/eller marknaden inte alltid klarar av att lösa den typen av problem ute i den geografiska periferin.

Vad är Gemeinschaft och Gesellschaft?

Skillnaderna mellan Gemeinschaft och Gesellschaft kan, utifrån Tönnies, beskrivas på följande sätt:

Språk

I Gemeinschaft är språket spontant och emotionellt, inom Gesellschaft instrumentellt och kalkylerande. Skillnaderna skulle kunna illustreras med hur två

vänner bryr sig om och talar till varandra i Gemeinschaft, vilket kan jämföras med det instrumentella och målinriktade beteendet mellan säljare och köpare på en marknad i Gesellschaft. Här är språket enbart ett medel för att säljare och köpare av varor och tjänster skall kunna maximera sin egen nytta.

Motiv

I Gemeinschaft är motiven ofta av starkt altruistisk karaktär: man agerar utifrån det ”allmännas bästa” medan motiven i Gesellschaft i huvudsak är egoistiska. Utifrån Webers terminologi (Weber 1948) grundas Gemeinschaft på värderationalitet, dvs generella värderingar av exempelvis religiös eller filosofisk karaktär, medan målrationalitet dominerar inom Gesellschaft, dvs man väljer särskilda medel för att uppnå speciella mål.

Relationer

I Gemeinschaft är relationer förtroliga och intima, i Gesellschaft är de perifera och reserverade. I den förra är kärlek och hat av central betydelse, medan ljummare känslor som tillfredsställelse och missnöje är vanligare i Gesellschaft.

Grunder för agerande

Gemeinschaft styrs av instinkt/naturlig vilja (Tönnies: Kurwille) och Gesellschaft av rationalitet.

Variation

Stabilitet, säkerhet och förutsägbarhet råder i Gemeinschaft och världen är lätt att överblicka, Gesellschaft domineras istället av förändring, osäkerhet och ovisshet.

Slutsatser

Polemiskt uttryckt, ser kritikerna av den tredje sektorn denna som en dålig variant av marknaden. Detta innebär att alla tävlar mot alla i en instrumentalistisk och egoistisk kamp och i vilken stat och lagstiftning inte kan skydda de svagare grupperna. En viktig utgångspunkt för denna kritik är att åtskilliga vänstersympatisörer betraktar staten som det bästa, och ibland t o m som det enda, stödet för de underprivilegierade i samhället.

Högersympatisörer ser däremot den tredje sektorn som en informell sfär karakteriserad av nära relationer, värme, solidaritet och rättvisa, och i vilken språket är spontant och expressivt.

Vad betyder tredje sektorn, civilsamhället och social ekonomi?

Ett av de stora problemen med att diskutera tredje sektorn är att betydelsen av begreppet långtifrån är entydig. Försök att definiera den, men även närliggande begrepp som civilsamhället, social ekonomi och även informell ekonomi brukar sällan ge särskilt intressanta resultat.

Jag undviker därför att försöka göra sådana begreppspreciseringar. Orsaken är att jag ”bara” är intresserad av att söka identifiera Gemeinschaftorienterade aktiviteter oavsett vart de finns. En av mina poänger är att sådana verksamheter också återfinns inom stat och marknad, även om de troligen är vanligare ”mellan” dessa sektorer. För mina syften är det dock tillräckligt att i grova drag betrakta detta ”resterande” utrymme som den tredje sektorn.

Lidskogs (1995) intressanta analyser av civilsamhället, leder dock fram till några reflexioner. Denne hävdar att en stor del av kontroverserna om civilsamhället beror på att olika forskare tenderar att ge begreppet helt olika innebörder. I vad Lidskog karaktäriserar som neo-liberala idéer, ses civilsamhället som en egen sfär ”lösgjord” från det övriga samhället. Här utgör civilsamhället en naturlig, harmonisk sektor med strukturer som uppstått ur spontana oreglerade processer. Det befolkas inte av politiska medborgare utan i stället av individer med naturligt erhållen frihet och sociala rättigheter. Därför kan sfären ses som privat och icke politisk. Frivillighet och personlig lojalitet ses därför här som huvudsakliga karaktäristika. Konsekvensen blir att staten uppfattas som en inkräktare i denna privata sfär och därigenom stör och förstör den spontant skapade ordningen.

Enligt Lidskog, utgör detta ett delvis relativt nytt sätt att definiera civilsamhället. Ur ett klassiskt liberalt perspektiv (se Locke 1691, 1984) ses civilsamhället snarare som något som omfattar hela samhället. Ur denna synvinkel kan staten och civilsamhället vara i konflikt med varandra, eftersom staten kan kränka individernas naturligt givna rättigheter och därmed även deras frihet och självreglering. Därför var staten endast legitim så länge den hade aktivt stöd från dess innevånare.

I de klassiska Marxistiska analyserna, såväl som i de neo-Marxistiska idéerna, är begreppet civilsamhälle helt annorlunda. Marx själv definierade civilsamhället som alla relationer utanför staten som berörde utbyte av arbetskraft och reproduktion. Civilsamhället utgjorde därför en arena för egoistisk kamp, kapitalistisk exploatering och klasskillnader (se Perez-Diaz 1978). På samma gång menade Marx att ekonomin var den dynamiska delen av samhället som påverkade både staten och civilsamhället. Den ekonomiska strukturen utgör själva basen för alla aspekter av social ordning inkluderande lagar och staten själv. Utifrån Marx utgör därför civilsamhället minst av allt någon slags idyll.

Neo-Marxister har utvecklat de klassiska Marxistiska idéerna, och civilsamhället ses nu som en sfär mellan staten och marknaden. Det är också platsen för social reproduktion och social kamp. I t ex Urrys (1981) version är civilsamhället

en uppsättning sociala praktiker utanför staten och utanför relationerna och krafterna för social reproduktion bestående av de överlappande sfärernas cirkulation, reproduktion och kamp.

Här är det inte endast klasskampen som är intressant utan också intressegrupper och andra former av sociala rörelser. Flera sociologer har därför försökt utveckla en social teori som bättre kan analysera det civila samhället och behovet av sociala rörelser i det kapitalistiska samhället.

Slutsatser

Utifrån Lidskogs analyser av civilsamhället har jag försökt illustrera hur svårt det är att fånga begreppet civilsamhälle. Detta beror delvis på vilken ideologisk tradition som man väljer att låta begreppet baseras på. Svårigheterna ökar om man lägger till koncept av typen ”den tredje sektorn”, ”social ekonomi” och ”informell ekonomi”. Det är därför inte förvånande att man ibland försöker ”lösa” problemet genom att inte försöka definiera dessa begrepp på ett analytiskt sätt utan i stället empiriskt, i form av familj, grannskap, frivilligorganisationer och sociala rörelser. Självt kommer jag i stället att använda de analytiska begreppen Gemeinschaft och Gesellschaft som grund för den fortsatta diskussionen (jfr också Forsell 1993).

Kapitlets delsyften

Idén att återskapa ett Gemeinschaft med en ekonomisk bas är långt ifrån ny. Den nämns redan hos Tönnies själv i ett supplement till hans klassiska text, i vilken han sätter sitt hopp till konsumenten och kooperativen. Det verkar som om just dessa tankar fortfarande är mycket levande bland dem som stödjer tredje sektorn och/eller civilsamhället.

Mitt bidrag i sammanhanget är att granska ett antal olika verksamheter i skilda sektorer för att söka avgöra vilka av dem som kan sägas avspegla något av en genuin Gemeinschaft.

Mer precist försöker jag att identifiera och analysera aktiviteter som:

- a) fortfarande är av Gemeinschaftstyp;
- b) tidigare var av Gemeinschaftstyp men där Gesellschaft har intervenerat;
- c) tycks vara Gesellschaftsorienterade, men som faktiskt bevarat det mesta av sin Gemeinschaftskaraktär;
- d) presenterar sig själva som Gesellschaft, men i realiteten utgör mer av Gemeinschaft;

- e) presenterar sig själva som Gemeinschaft men i själva verket är mer av Gesellschaft.

Problemet är att det första intrycket ibland är vilseledande. Vissa vanliga verksamheter som utger sig för att vara av Gemeinschaftskaraktär är det inte, medan andra som vid första anblicken tycks utgöra Gesellschaft, i själva verket visar sig vara Gemeinschaft.

För att kunna genomföra min granskning introducerar jag först ett eget analys-schema utifrån vilket jag diskuterar skillnaderna mellan Gemeinschaft, stat och marknad.

Vilka är de huvudsakliga skillnaderna mellan staten, marknaden och Gemeinschaft?

Jag särskiljer Gemeinschaft från staten och marknaden genom att använda analysdimensionerna *mål, processer, resurser och idealtyper/motiv*.¹

Min beskrivning av huvudsakliga karakteristika i de tre sfärerna är givetvis (grovt) förenklad. Det finns dock en metodologisk likhet med den metod som Weber (1968) använde för att identifiera sina idealtyper: det gäller att försöka att identifiera vad som teoretiskt sett är mest typiskt för varje fenomen, men att vara medveten om att dessa ”rena” och förenklade normer sällan existerar i verkligheten.

En annan invändning mot analys-schemat är att ”marknad” och ”stat” utgör mer empiriska begrepp än Gemeinschaft som är mer av en teoretisk konstruktion. Även om det ligger något i det påståendet, så tror jag att de huvudsakliga skillnaderna beror på att begreppen ”marknad” och ”stat”, har använts så mycket att de fått ett tydligare, men inte alltid väldefinierat, empiriskt innehåll.

Tabell 1. Gemeinschaft, stat och marknad - resurser, processer, mål och idealtyper

	Mål	Dominerande process	Strategiska resurser	Idealtyp/Motiv
Gemeinschaft	Solidaritet/Gemenskap	Samarbete	Nätverksförmåga	Altruist
Marknad	Profit/Vinst	Konkurrens	Vinnarinstinkt	Egoist
Stat	Socialisation (av normer, värderingar) Tillväxt	Byråkrati	Administrativ talang	Instrumentalist

¹ En liknande idé om staten, marknaden och den tredje sektorn baseras på värderingar och kontrollmekanismer utvecklade av Pestoff 1998.

Några ytterligare kommentarer måste också göras. Målet "socialisation/tillväxt" för staten är knappast helt självklart. Antagligen hade många politiker, men även en hel del "vanliga" medborgare, föredragit mål av typen "trygg och säker välfärd" för alla medborgarna. I grunden baseras de skilda synsätten troligen på om staten betraktas som ett idylliskt "verktyg" som arbetar för alla medborgares "bästa", eller om man i stället snarast i marxistisk anda, åtminstone delvis ser den som ett instrument för starka gruppers syften. Den senare uppfattningen leder lättare fram till uppfattningen att staten (också) växer "för sin egen skull" och att den vill socialisera medborgarna till att internalisera statens värderingar.

Över tid har de blivit allt mer förekommande i Sverige att även vanliga människor, utan några särskilda ideologiska motiv, kritiserar den offentliga sektorn. Vanliga påståenden är att den, genom ett omfattande bidragssystem tenderar att passivisera medborgarna, att den begränsar valfriheten inom barnomsorgen och därmed intervenerar i familjelivet, eller att den kränker medborgarnas integritet genom registrering i stora offentliga dataregister. Denna typ av kritik associeras lätt till frågan om, och i så fall till vilken grad staten (= ungefär Gesellschaft) bör ha rätt att ingripa i familjelivet (= ungefär Gemeinschaft). I sammanhanget är det en smula anmärkningsvärt att även de politiska ambitionerna i Sverige om att privatisera delar av den offentliga sektorn delvis baseras på argument av Gesellschaftskaraktär. Förhoppningarna är ofta att dessa "nya" verksamheter skall karakteriseras av mer närhet, förtrolighet och samarbete.

Det är kanske heller inte självklart att den mest strategiska resursen i Gemeinschaft utgörs av "nätverksförmåga". Min enkla idé är den att samarbete och gemenskap baseras på fungerande nätverk. Vidare förutsätter solidaritet och gemenskap att de inblandade aktörerna till stor del styrs av altruistiska motiv.

Marknaden kan ses som en total kontrast till Gemeinschaft. Här råder konkurrens vilken premierar egoistiska individer med vinnarinstinkt. Atmosfären på marknaden liknar i själva verket den som råder inom sporter som friidrott, tennis eller simning.

För staten, som utgör en mycket starkt byråkratiserad sektor, är administrativ talang av stort värde. En rationell, beräknande aktör, det vill säga, en instrumentalist av Webersk typ, tycks också vara mest lämpad att lösa problem inom denna sfär.

Slutsatser

Både marknaden och staten verkar lida av liknande och ökande problem vad gäller brist på gemenskap, solidaritet, sociala relationer och humanism. Detta är egentligen inte särskilt förvånande eftersom dessa två sektorer aldrig haft som övergripande mål att söka öka människans välbefinnande. Varken "vinst" eller "socialisation/tillväxt" är med automatik kopplade till någon form av livskvalitet.

Tanken att aktiviteter inom staten och på marknaden på ett självklart sätt skulle leda till bättre liv för de flesta av oss, är därför förvånande (se även Wolvén 1990).

De senaste årtiondena tycks tvärtemot visa att måluppfyllelsen inom staten och på marknaden anmärkningsvärt ofta sker på bekostnad av människors välbefinnande. En konsekvens blir att vanliga medborgare, lika väl som politiker och företagsledare, söker efter ”nya” lösningar som bättre överensstämmer med den mänskliga naturen och med humanistiska värderingar. Eller annorlunda och en smula polemiskt uttryckt: de söker efter ett slags Gemeinschaft inom, eller i samspel med, Gesellschaft.

I sökandet efter Gemeinschaft finns det dock några fällor. En är att felaktigt beteckna vissa ekonomiska aktiviteter som Gemeinschaft, när det i själva verket är Gesellschaftsaktiviteter. En annan liknande fälla är att vi inte upptäcker de Gemeinschaftsverksamheter som döljs under Gesellschaft. Ofta ger vi inte heller traditionella Gemeinschaftsaktiviteter den uppmärksamhet som de förtjänar. Slutligen har vi också svårigheter med att analysera konflikterna som uppstår när Gesellschaft ingriper i Gemeinschaft, eller när Gemeinschaft försöker överleva i Gesellschaft. I fortsättningen kommer dessa problem att diskuteras.

Traditionell Gemeinschaft?

Ett av de mest typiska exemplen på traditionell Gemeinschaft är den ursprungliga ekonomin i bondesamhället. Denna typ av byteshandel användes primärt av invånarna i den lokala gemenskapen som både kände varandra väl och litade på varandra. Därigenom kände de sig trygga och säkra vid dessa transaktioner. Relationerna baserades på att invånarna på många sätt deltog i varandras liv i lokalsamhället. Samtidigt bidrog den ”informella ekonomin” till att stärka och utveckla gemensamma relationer i lokalsamhället.

Asplund (1991) betonar, med utgångspunkt från Tönnies, en intressant men kontroversiell ståndpunkt. Gemeinschaft är platsen för det produktiva arbetet, medan aktiviteterna i Gesellschaft inte producerar någon samhällsservice/allmännytta alls. Dessa aktiviteter ”handlar om tillgång och efterfrågan, leverans och övertagande, men på det stora hela lämnar världen oförändrad och oförbättrad”.

Att hitta undersökningar i Sverige som noggrant studerar egenproduktion och utbytet mellan lokala samhällen, speciellt i glesbygd, är inte en lätt uppgift. Min egen forskning i glesbefolkade områden i norra Sverige (Wolvén 1984 och 1990) indikerar dock att denna ”informella ekonomi” är mycket viktig. Över 90 procent av hushållen i vår studie tillverkade något för det egna hushållet och mer än hälften producerade mycket vad gäller bakning, konservering, sömnad och annat handarbete. Jämförelser med närliggande städer visade att motsvarande aktiviteter där var upp till fem gånger lägre.

Vi undersökte också mängden egenproduktion och inköp utanför den reguljära marknaden för potatis, olika bär, fisk, kött och grönsaker. I nämnd ordning var 75, 51, 36, 23 och 10 procent därigenom totalt oberoende av den vanliga marknaden.

I samma studie studerade vi också den informella serviceproduktionen. Så många som 75 procent kunde antingen reparera sin bil själv eller med hjälp av andra. Motsvarande siffror för enklare reparationer var 92 procent, tapetsering och målning 87 procent, renovering 86 procent och reparation av hushållsmaskiner 56 procent. Vissa underprivilegierade grupper verkar i viss utsträckning kompenseras av den informella marknaden, t ex långvarigt arbetslösa och hemarbetande (särskilt med små barn).

Denna traditionella informella ekonomi verkar ofta vara bortglömd på bekostnad av nyare och mer spektakulära former, trots att vi just här hittar exempel på den genuina Gemeinschaft som andra nyare aktörer säger sig eftersträva. En intressant fråga är hur denna typ av ekonomi kommit att utvecklas i takt med fortsatta neddragningar av offentlig sektor och den accentuerade urbaniseringen. Möjligen kan dessa omständigheter ha medfört en överspridning från glesbygd till tätort. Det kan dock vara svårt att undersöka dessa förhållanden eftersom deltagarna i denna typ av informell ekonomi inte alltid är angelägna att avslöja de (oskattade) förmåner som de erhåller.

Gesellschaft i Gemeinschaft

I det moderna samhället har gränserna mellan Gemeinschaft och Gesellschaft blivit alltmer oklara och öppna jämfört med det gamla agrara samhället. Eftersom praktiskt taget alla små lokalsamhällen idag är starkt beroende av omvärlden för utbyte av varor och tjänster, är det logiskt att hävda att Gesellschaft har internerat även i de mest nära, intima och familjeliknande relationer. Utöver denna typ av konventionell intervention, har den snabba tillväxten av nationella och internationella media dessutom orsakat starka kulturella konsekvenser i form av att Gesellschafts värderingar allt starkare trängit ner i Gemeinschaft.

Lagar och regler utformas numera praktiskt taget alltid utifrån nationella eller t o m internationella utgångspunkter. Denna likriktning tar sällan någon som helst hänsyn till särskilda lokala förhållanden. I Sverige kan detta illustreras med några exempel: Förslaget att äldre bilförare i glesbygd skulle kunna erhålla ett begränsat körkort för att kunna köra till närliggande affärer, bensinstationer och offentlig service förkastades med en lätt överseende attityd. Den skattebefrielse som äskades för begränsad lokal försäljning av bär, vilken har utövats sen urminnes tid, realiserades aldrig. Detsamma gäller för utbyte av (tidigare nämnda) tjänster dvs hjälp med reparationer, målning och renovering liksom privat barnomsorg. Dessa verksamheter är speciellt vanliga i glesbygd och praktiskt taget ingen betalar skatt för dem. Ändå är representanter för Gesellschaft ovilliga att

juridiskt bevilja skattebefrielse, vilket betyder att många medborgare kan betraktas som konstanta lagbrytare.

Vi kan se fler signaler på att Gesellschaft blir allt mindre villigt att stödja lokalsamhällen och glesbygdsområden. Ett belysande exempel är när Gesellschaft vill lägga ner BB i perifera områden till gagn för större och modernare sjukhus i städerna. Dessa beslut är baserade på de instrumentella och ekonomiska beräkningar som karaktäriserar Gesellschaft, och ignorerar därmed fullständigt andra värden som känslan av trygghet, säkerhet och tillit samt närheten mellan personalen på det lokala sjukhuset och dess patienter. I det aktuella fallet kan dessutom rationaliteten i beslutet ifrågasättas eftersom tid och avstånd, inte den modernaste utrustningen, utgör nyckelfaktorer för mödrar med akuta förlossningsproblem.

Det händer dock att Gesellschaft verkligen lyssnar till värderingarna i Gemeinschaft t ex när verksamheter skall etableras och stödjas i lokalsamhällen. I ett forskningsprojekt undersökte vi just etablering och utvecklingen av två livsmedelsaffärer i glesbygden i norra Sverige (Strandberg 1984, Wolvén 1996).

Bakgrunden var att två byar i de inre delarna av norra Sverige saknade livsmedelbutik under hela 1970-talet och de första åren på 1980-talet. För att göra sina dagliga inköp var konsumenterna därför tvungna att resa till den närmaste tätorten cirka 16 kilometer bort. Därför öppnades varsin livsmedelsbutik i de två samhällena, initialt även finansierat av Konsumentverkets stöd till lanthandel i glesbygd. En av affärerna startades av en person som hade växt upp i området, medan den andra affären etablerades av en utifrån kommande individ.

De två affärsinnehavarna utvecklade två totalt olika strategier. Anmärkningsvärt nog utvecklade den som växt upp på orten sin butik utifrån strikt kommersiell Gesellschaftsbasis, med en långsam och försiktig varuuppbyggnad utifrån efterfrågan. Den andra affärsinnehavaren avvek däremot helt från alla kommersiella analyser och gjorde butiken till en social mötesplats, vilket medförde att butiksinnehavaren snabbt blev väl socialt integrerad i lokalsamhället. Både han och butiken utvecklades till en allt-i-allo verksamhet med produkter och tjänster långt utöver det traditionella utbudet för livsmedelsaffärer.

Resultatet blev att den sistnämnda butiksinnehavaren som drev sin affär utifrån "Gemeinschaft-värderingar" lyckades väl. Den andre butikägaren var däremot tvungen att lägga ner efter två års misslyckad verksamhet. Moralen i historien är dock lite mer invecklad på längre sikt. De höga ambitionerna att låta affären vara en levande mötesplats i lokalsamhället, och viljan att fortsätta vara bygdens allt-i-allo, ledde så småningom till utbrändhet. Även denna butiksinnehavare var därför tvungen att stänga sin affär efter några år och gå tillbaka till Gesellschaft för att ta ett vanligt jobb.

Gemeinschaft i Gesellschaft

Lokalt baserad turismverksamhet kan illustrera denna typ av verksamhet. Utflyttningen från glesbefolkade områden har ofta medfört en kommersialisering av lokala aktiviteter som jakt, fiske, hantverk, sömnad, bakning, och lokalt producerad mat.

Samtidigt gäller att intresset för rekreation i lokalsamhällen tycks bli allt större i Gesellschaft. Detta kan sammanhånga med höjt tempo, stress och utbrändhet, ökad befolkningstäthet samt mer av teknokrati och anonymitet. På samma gång finns det i lokalsamhället ett motstånd och en rädsla för exploatering. Skepticismen baseras på oron för att "främlingar" förstör den genuina lokala gemenskapen, och därför kommer att bidra till att skapa en mer artificiell värld.

Relationerna till Gesellschaft verkar skapa en slags paradox. Ju mer genuint ett samhälle är, desto mer attraktivt är det för omvärlden. Å andra sidan, ju fler turister som kommer, desto större risk föreligger för att skapa ett artificiellt Gemeinschaft och, som konsekvens, mindre attraktivitet för utomstående. I långa loppet riskerar därför denna intervention av Gesellschaft att äventyra hela det genuina Gemeinschaft.

Gesellschaftsverksamhet som i realiteten är mer Gemeinschaft

Det är ganska svårt att hitta organisationer och företag som agerar på den internationella marknaden och fortfarande har lyckats bevara (något) av sin ursprungliga familjekaraktär. Om sökandet inte begränsas till legitima verksamheter, så skulle "Maffian" kunna utgöra ett bra exempel. Basen här verkar fortfarande bestå av nära familje- och vänskapsband och traditioner, trots att verksamheten är kommersialiserad och spridd över stora delar av världen. Troligen är det just på grund av detta nätverk, med nära intima bindningar präglade av hat och kärlek, som Maffian lyckats överleva i en värld som blivit allt mer global och turbulent.

Två möjliga svenska exempel utgörs av Facit och IKEA. Facit konkursade sannolikt delvis beroende på att det höll fast vid lokalsamhällets traditionella värderingar och därmed var okänsligt och skeptiskt till ny teknologi, utveckling av nya produkter och internationella nätverk. Facit tillverkade i huvudsak kontorsapparater av typen miniräknare och skrivmaskiner vilka dock inte moderniserades och datoriserades i takt med samhällsutvecklingen. Det verkar därför som att Gesellschaft aldrig riktigt nådde fram till och trängde ner i Facit.

IKEA, å andra sidan, verkar ha lyckats i sin transformering från Gemeinschaft till Gesellschaft. Men det är svårt att veta vad som pågår under ytan. Är IKEA i själva verket fortfarande av Gemeinschaftskaraktär men framställer sig som ett modernt Gesellschaft? Eller är det helt tvärtom; det traditionella Gemeinschaft existerar inte alls i IKEA utan är bara en illusion/image för att profilera IKEA på den internationella marknaden?

Gemeinschaftverksamhet som i realiteten är mer Gesellschaft

Det finns också ett ganska stort antal organisationer som beskriver sig själva som vänliga, välmenande och med idealistiska mål. Medlemmarna påstås dessutom vara altruistiska och drivas av motiv av sociala mål där vinstintresset är helt underordnat de övriga målen, om det överhuvudtaget existerar.

I praktiken har åtskilliga av dessa organisationer skapats av ren nödvändighet. Orsaken är t ex att staten kanske inte tagit ansvar för barnomsorg och äldreomsorg i glesbygden, eller att arbetslösa ser den tredje sektorn som sin sista chans att få ett jobb. I andra fall är rena vinstmotiv kamouflerade bakom en bild av idealism och humanism, enbart för att underlätta marknadsföring och vinstgenerering. Dessa förhållanden har alltför ofta visat sig gälla för välgörenhets och hjälporganisationer. Den personliga girigheten har här flera gånger visat sig uppnå samma nivå som för hårt kritiserade internationella bolag, trots att de officiella målen ofta varit att hjälpa fattiga människor, särskilt barn, i utvecklingsländer

Slutsatser

Avsikten med kapitlet har varit att presentera ett analyschema för att bättre förstå olika verksamheter inom stat, marknad och den tredje sektorn, och att identifiera Gemeinschaftsaktiviteter inom respektive sfär. En viss ideologisk partiskhet förefaller ibland ha blockerat en rationell analys av den tredje sektorn. Anhängare av denna sfär verkar ha fokuserat på verksamheter som, utifrån Tönnies begrepp, kan benämnas som "Gemeinschaft". Opponenterna mot den tredje sektorn tycks istället främst ha koncentrerat sig på verksamheter av Gesellschaftskaraktär. Min granskning visar på att även stat och marknad innehåller vissa Gemeinschaftsaktiviteter, men också på att flera verksamheter inom tredje sektorn snarast är av Gesellschaftskaraktär. Många aktiviteter tycks dessutom vara under transformation från Gemeinschaft till Gesellschaft.

Analysen leder fram till en enkel och välbekant vetenskaplig slutsats: Avslöja retorik och myter istället för att bli en del av dem.

Referenser

- Ahrne G (1994) "Organiseringen av det civila samhället" *Sociologisk Forskning* 2:38-45.
- Antman P (red) (1993) *Systemskifte*. Lund: Carlssons.
- Aronsson P (1995) "Vem får vara med – och hur? Om delaktighet i historien" s 35-61 i Trägårdh L (red) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS Förlag.
- Arvidsson H, Berntson L & Dencik L (1994) *Modernisering och välfärd. Om stat, individ och civilt samhälle i Sverige*. Stockholm: City University Press.
- Asplund J (1991) *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Björnberg U (1994) "Familj mellan marknad, stat och politik" *Sociologisk Forskning* 2:26-37.
- Forsell A (1993) "Om omvandlingen av de svenska sparbankerna" s 1-13 i *Kooperativ årsbok 1993*. Stockholm: Föreningen Kooperativa Studier.
- Dahlkvist M (1995) "Det civila samhället i samhällsteori och annan debatt. En kritisk analys" s 153-230 i Trägårdh L (red) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS förlag.
- Furåker B (1994) "Systemskifte med förhinder" *Sociologisk Forskning* 2:46-62.
- Lidskog R (1995) "Sociologins objekt eller politikens begrepp? Reflektioner kring begreppet 'civilt samhälle'" *Sociologisk Forskning* 1:31-55.
- Perez-Diaz V (1978) *State, Bureaucracy and Civil Society*. London: Mac Millan (citerad i Lidskog aa).
- Pestoff V (1998) *Sociala bokslut i kooperativa och ideella organisationer*. Falun: Föreningen kooperativa studier.
- Locke J (1984) *Two Treatises of Government*. London: Dent of Sons (först publicerad 1690).
- Rothstein B (1995) "Svensk välfärdspolitik och det civila samhället" s 94-153 i Trägårdh L (red) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS Förlag.
- Strandberg C (1984) *Glesbygdsbutiker – en studie av tillkomst, köptrohet och socialt samspel*. Doctoral thesis, Umeå University. Department of Business Administration.
- Stryjan Y (1994) "Personalkooperativa barnstugor: de första åren" s 111-132 i *Kooperation och välfärd. Kooperativ Årsbok 1995*. Halmstad.
- Sommestad L (1995) "Civilsamhället – en utopi för medelklassens män? Några kommentarer" s 231-242 i Trägårdh L (red) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS förlag.
- Trägårdh L (1995) "Svenskhet och civilitet: Om dygd, kärlek och oberoende i svensk politisk kultur" s 11-43 i Trägårdh L (red) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS förlag.
- Tönnies F (1955) *Community and Society*. Glencoe, Il: Free Press.
- Weber M (1984) *Economic and Society*. New York.

- Urry J (1981) *The Anatomy of Capitalistic Societies; The Economy, Civil Society and the State*. London: Mac Millan.
- Zetterberg H L (1995) "Civila samhället, demokratin och välfärdsstaten" s 62-93 i Trägårdh L (red) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS Förlag.
- Zetterberg H L (1994) "Samhällssfärerna i historiens ljus" *Sociologisk forskning* 2:63-85.
- Wolvén L-E (1985) "Informell ekonomi ur ett gråvitt perspektiv – analys av utbredning, fördelning och orsaker utifrån studier på sex orter" s 105-128 i Wallentin H (red) *Informell ekonomi i glesbygd*. Borås: LT:s förlag.
- Wolvén L-E (1990) *Jakten på det goda livet – om konsten att fånga välfärd och livskvalitet*. Simrishamn: Rabén och Sjögren.
- Wolvén L-E (1996) *Konsumentpolitik, glesbygdsbutiker och välfärd – om entreprenörskap och civilitet i lokalsamhället*. Rapport 1996:4, Östersund: Mitthögskolan.